

Anne ja mitte-anne esiete

Viimastel päevadel on Eestis üle pika aja üritatud lahti mõtestada rahvusoperi mõistet. Raha pole — on kitsas ja paha. Palju räägitakse, et uus kõrgklass on õppimas operi ja balleti üllast kunsti hindama. Esietendustel on pilt tõesõna meeliülendav: teatrimaja oleks justkui BMW Eesti osakonna uus ladu, mille ukse ees suruvad uued mudelid külgi vastamisi nagu arad lambad. Maja on piduehtes, tõrvikud levitavad pak-su suitsu, muutes eliitmaailma pidustused pööbli kadedale pilgule kättesaamatuks. Esietendus lõpeb, mersud vuravad marmorist villadesse ja ainult idamaise parfüümi kleepjas lõhn fuajees meenutab veel säravat elu, mis hetkeks väsinud ooperimajja eksis...

Homme läheb kõik vanaviisi edasi, sest hästiistuvais Armanides ringi liuglevat elu koorekihti on just niipalju, et üks kord maja täis saaks. Neil õhtuil tunnevad saalis kõik üksteist. Ehkki tööasju ei aeta, arenevad äriis-poliitilised suhted ka sõnadeta. Näitemäng saalis varjutab näitemängu laval.

Teisteks õhtuteks peab leidma midagi, mida tuleks vaatama publik, kes tahab rohkem lavale vaadata. Mida rahvas näha tahab, teame juba Vana-Rooma ajast. Kas laulda hümnid muusadele —, kuid kõhu kõrvalt, või libiseda kompromisse tehes üha kaugemale rappa? Tuleb tunnustavalt noogutada, kui vaekauss kasvõi ühegi punktiga komertsi poolelt kunsti poolele kaldub.

Hingedepäevajärgsel reedel oli esietendus nii Estonias kui Eesti Draamateatris.

Mozart ja Salieri

Ideaalse kompromissi sügavuse ja rahvalikkuse vahel on leidnud Draamateater Peter Shafferi näidendiga "Amadeus".

Publik, kes näinud Milos Formani samanimelist filmi, teab, mida ta vaatama läheb ja et tegu on väga hea näidendiga. Teatakse ka lavastaja Kalju Komissarovit: lisaks neile, kes temasse usuvad, on saalis kindlasti ka neid, kes tulevad troisi pärast. Mõni tuleb näitlejate pärast, mõnele meeldib "Väike öömuusika"... Mõned tulevad sellepärast, et kaasa mõelda autori ambitsioonikaile, kuid kokkuvõttes targalt lahatud küsimustele.

Milline on inimese vahetõde Jumalaga? Milline on tõde "teost ja tasust"?

Hääl saalist

Mart Sander

Kas Jumal on suhtes inimestesse õiglane? On tal omad lemmikud?

Igipõlises konfliktis põrkuvad anne ja mitteanne. Kuristik nende vahel on määratu, valus ja veritsev: siin sõditakse ühe ja sama asja pärast. Mitteeanne on ande tigemaks vastaseks kui lihtsalt andetus, sest tal on oma relvad, ta teab, kuidas annet haavata.

Laval on Mozart ja Salieri, kaks vastandlikku maailmanägemist. Salieri maailm on varasest noorusest läbi kaalutletud. Tema kaupleb elu ja oma Jumalaga, kes ütleb talle: "Ma annan sulle nii palju, kui sina mulle." Salieri annab kõik, mida ta peab väärtuslikuks: oma voores, küulekuse, töötused kiita ja ülistada Loojat nii sõna kui teoga. Vastu palub ta üht: lasta tal laulda Jumalale tolle enda keeles, Salieri läbi sündinud muusika kaudu. Kaua on ta uskunud, et Jumal on teda soosinguga pärjanud. Ta on kuulus, menukas, rikas. Rahulolu kõrgpunktis põrkab ta ootamatult kokku andega. Loomulikult tunneb ta selle kohe ära — selles on mitteande valu, traagika.

Mozarti, liiderliku olendi, totakas kihistamises kuuleb Salieri Jumala enda irvitamist. Salieri usub oma lepingusse Jumalaga, on selle punktidest kinni pidanud. Kuid leping on ilmselt siiski vaid ühepoolne. Mozarti Jumal ei ole ennast tolele ilmutanud. Mozart vaevast mõtleb tema peale ega ole annet millegagi ära teeninud. Salieri sõda Mozarti vastu muutub sõjaks reeturliku Jumala vastu, kes on teda häbitanud. Põledes ihast Jumalat tüsata, on ta vahest triumfile nii lähedal, ometi jääb ta alla.

Lugu on Salierist. Sellest, kuidas ta väliselt võidutsedes kaotab oma sisemuses kõik, mida on väärtuslikuks hinnanud. Mozart on siin keegi, kes lõhub ühe inimese maailma, suhte Loojaga. Ehk sellepärast on Jüri Krjukovi Mozart pisut häiriv ka vaatajale. Kärarikas ja pidevas erutus seisundis, tundub siiski, et ta innustub ka muusikast, rääkides eelkõige iseendast. Kas

Salieri käsilased (Mait Malmsten ja Ivo Uukkivi) plaanitsevad Mozart (Krjukov) hirmsaid asju.

suudab tõeline loovinimene suhtuda oma loomingusse kui oma sabaalge? Esimesed pisutki siiramad hetked lubab ta endale alles siis, kui etendus ligi kolm tundi kestnud.

Sellist Mozarti on raske mõista, väljaarvatud juhtudel, mil Ain Lutsepa Salieri temast mõtiskleb. Just tema paneb meid Mozarti suurust uskuma. Tema valu, vaen ja mahasurutud ihalus on märksa seespidisemad, mitte pidevas vinnastatud olekus. Mõned stseenid Salieri ja Elina Reinoldi proua Mozarti vahel muudavad Mozarti kaugeks kolmanda järgu tegelaseks, millekski anonüümseks; kontseptsiooniks, mida meeles pidades käitatakse üht- või teistmoodi. Elina Reinoldis on Ain Lutsepp leidnud võrd-

väärse partneri, nende kahe s lavastuse kõige säravamad.

Kuuldavasti on lavastaja roov jätnud näitlejatele suhtel käd, terviku aga üsna kor muutnud. Lõpu rõhutatud s ja afektiseisund võivad ju su kehitama, kuid miks ka mit

Suur panus õnnestumises nik Krista Tooli tundliku plaanilisel lavakujundusel. I on kadedaks muutvalt nagu givad ajastut täpselt. See teatris praegu just eriti mo emine ja mõjub tänu sellele endavalt. Kõige väärtusliku näidend ise ning need mõtte endaga kaasa viime. Pole ik korraga leiame pisut uusi ra

Esietendustel eliitteatrites

...itsevad Mozartiga (Jüri
HARRI ROSPU

ri. nende kahe stseenid on
ge säravamad.
ti on lavastaja Komissa-
tlejatele suhteliselt vabad.
a aga üsna kompaktses
pu rõhutatud sümbolism
nd võivad ju sundida õlgu
id miks ka mitte.
s õnnestumises on kunst-
ooli tundlikul ja mitte-
vakujundusel. Kostüümid
muutvalt nägusad ja jär-
t täpselt. See pole Eesti
u just eriti moekas lähen-
ub tänu sellele eriti värske-
ge väärtuslikum on siiski
ing need mõtted, mis me
a viime. Pole ime, kui me
ne pisut uusi rakursse oma

Prouad Fluth ja Reich (Pirjo Levandi,
Leili Tammel) on räpaste mõtetega
Falstaffile (Teo Maiste) sarved pähe
teinud. Jõulud ju tulekul. HARRI ROSPU

elu hindamiseks. Võib-olla jagab
taevas oma kinke hoopis erinevalt sel-
lest, mida me usume? Äkki on võima-
lik, et väärtuslikum kui omada on suut-
likkus tunda igatsust? Mis leiab Jumala
silmsilmi armu — kas patuse inimese
loomingu või puhta inimese pisarad oma
võimetuse pärast luua?

Windsori lõbusad naised Estonias

Helilooja Otto Nicolai ideaaliks oli
Mozart, kuid ta pidi märkama ka oma
sarnasust Salieriga. Ajastu pidas teda
silmapaistvalt andekaks: ta esines juba
varajasest noorusest pianisti, laulja ja
heliloojana, suhtles Euroopa kõige
mõjusamate riigi- ning kultuuriini-
mestega. Nähtavasti oli ta ise üks vä-
heseid, kes teadis oma piire — teades,
mida talle oli antud ja mida mitte. Ega
varjanud seda, teenides nõnda ära
võluva inimese tiitli.

Ei tea, mis toimus tema hinges, kuid
nähtavasti ei painanud mitteandekus
teda taagana. Ta rõhutas korduvalt: mis
on lubatud Jupiterile, pole lubatud här-
jale, Jupiter oli Mozart. Muidugi põl-
nud ta andetu heliloojana, nagu ka
Salieri. Salieri 41 ooperi vastu oli Nico-

laili siiski vastu panna vaid viis. Kum-
magi panuseks ajalukku on aga üks
ooper. Nicolai "Windsori lõbusad nai-
sed" esietendus menukalt Berliinis
1849 — kas oli see märgiks, et Nicolai
on oma elutöö teinud — kaks kuud
pärast esietendust helilooja suri, vaid
39-aastasena.

Shakespeare'i komöödiat "Merry
Wives of Windsor" (1597) on viis-
stanud kümme heliloojat (mitte kahek-
sa, nagu kirjutas kavalehel: nimetamata
on itaallane Marcadantes ja prantslane
Thomas). "Falstaff" valmis 1799.
aastal ka Salieril. Mängitavuselt on
Nicolai versioon teisel kohal Verdi
viimase ooperi "Falstaff" (1893) järel.
Estonia on varem Nicolai ooperi lavale
toonud 1930. aastal. Kas tol ajal keegi
küsis "miks?", ei tea. Küll on seda
küsimust üksteisele esitatud praegu.

Otto Nicolai loomingu põhijooni on
omanäolisuse puudumine. Ta kom-
poneeris korralikult, aktsepteeritud ilu
ja akadeemiliste reeglite raames, riiva-
mata kõrva, minetamata dekoratiivsust.
Loetelu lõpeb. Võib-olla muudabki
see, et tal midagi öelda ei ole, tema
muusika suhteliselt sümpaatseks. Kõi-
ge paljulubavam ja küpsem osa teostest
on avamäng. Üks omanäoline joon veel
siiski: kohe alguses alustab viulirühm
laulumeloodia dubleerimist ega lõpeta
enne, kui selle instrumendi vastu tõe-
line raev hakkab tekkima.

Falstaff on liiderlik vana päss, joo-
mar ja elumees, kes ei taha endale tun-
nistada oma üllatusena saabunud kõr-
get vanust ja ebameeldivat välimust.
Hoidku elu meid säärase saatuse eest!
Mõeldes Sir Johnile palun alati taevast,
et ma kuuekümmeselt veel ainult muu-
sikat armastaksin. Falstaff armastab
küll muusikat (tõestuseks tema joogi-
laul teise vaatuse alguses), ent enam
armastab ta hundijalavett ning veel pal-
ju enam priskeid piigakesi. Ta saadab
armastuskirjad korrakahele naabri-
naisele, kes siis otsustavad vanale
täikotile õppetundi anda. Edasine, nagu
aimata, võimaldab nalja, segadusi,
pikantsust. Et neid võimalikult tõhusalt
vaatajani edastada, on kohale kutsutud
lavastaja tuntud naljamaalt Soomest.

Leena Saloneni auks peab ütleva,
tal on kontseptsioon, isegi tugev.
(Kuuldavasti on ta seda ooperit varem-
gi lavale aidanud.) Kuid see kontsepts-
ioon on jäik. Häda artistile, kes selle

jalgu jääb! Siin pole ühiselt karaktereid
otsitud, vaid tehtud, mida lavastaja
nõuab.

Tükk eeldab peale laulmiskuse
veel kahte: ilusaid naisi ning häid
koomikuid. Osatäitjaid on palju,
meenuvad Anna Ahmatova sõnad —
"teid kõiki tahaks nimepidi nimetada".
Mainigem kahest koosseisust eelkõige
neid, kes tugevate koomikutena
üldteada: Teo Maiste ja Mati Palm
sulavad Falstaffi rolliga suurepäraselt
kokku. Noortest maadlevad võrdsetes
kategoriates Pirjo Levandi (proua
Fluth), Annika Tõnuri (Anna), Mart
Laur (Härra Reich) ja Nadja Kurem
(proua Fluth), kes on muutunud pärast
aastapäevade pikkust eemalolekut
veelgi küpsemaks. Need kolm noort
daami pluss Valentina Taluma (Anna)
pakuvad laval ka arvestatavat sil-
marõõmu, ehkki nad näevad Pille
Jänese soovil välja nagu käkras mar-
linutsakad, eatud ja seksitud.

Ära hüppa vette tundmatus kohas

Veenavam on lavakujundus. Kuid jäl-
legi — Estonia saal on tegijale võõras,
tundmatus kohas vettehüppamise eest
hoiatavaid silte seintel pole. Rõdult ei
näe poolt lava, esiridades paistavad lae
all tilpnevad kaadervärgid. Ääretoolile
sattunu võib (eriti alguses) paljutki vaid
oletada. Lisaks teab iga maja töötaja
ning ka iga 'agaram külastaja neid
punkte laval, kust teatri akustiliste
iseärasuste tõttu hääl saali ei kosta. Eriti
kannatab esimene vaatust. Laulja ei
kuule orkestrit, publik nuputab, mis
keeles tegevus toimub. Teises vaatuses
läheb etendus rohkem lahti, ehkki
proovi maitse ei kao lõpuni. Kolmas
vaatus oma balletikooli õpilaste plas-
tilise tantsuga (Elsa Sylversterssoni
seade) ning meeleoluka õõvalgusega
on juba päris võluv. Mistõttu soovitan
käituda nii nagu ooperi sünniajal
kombeks oli: ilmuda teatrisse pärast
esimest vaatust. Ning mitte tunda ka-
dedust, et tartlased vaatavad Mikk
Mikiveri lavastatud "Toscat".

Ja veel korra alguse juurde. Kuni
me ei saa uhke rinnaga kuuldavale tuua
sõna "rahvusooper", panem ette nime-
tada Estonia seniks "riigiooperiks".
Eks kajastab ju teater, riik riigis, kogu
ühiskonna olukorda.